

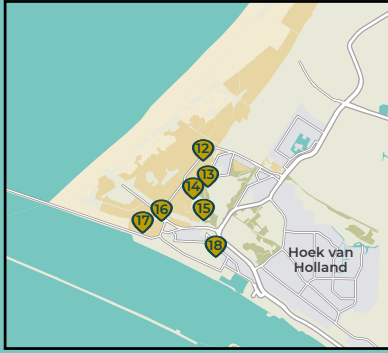

Routegids **ATLANTIKWALL**

De 16 mooiste wandel- en fietsroutes in Zuid-Holland

ATLANTIKWALL

bezoekatlantikwall.nl

Bunkermusea en rondleidingen Zuid-Holland

1. AWM Noordwijk
2. Museum Engelandvaarders
3. Bezoekerscentrum Historisch Vliegveld Valkenburg
4. Vleermuisbunker
5. Bunkercomplex Rijksdorp
6. Oranjehotel
7. AWM Den Haag – Badhuisweg
8. AWM Den Haag – Kijkduin
9. Bunkercomplex Park Overvoorde
10. Bunkerpark Sperre Arendsduin
11. Stelling 46
12. Cocondo Bunker
13. Bunker Bremen
14. Bunker Hamburg
15. Vinetaduin
16. Museum ICOON
17. AWM Hoek van Holland
18. Fort 1881
19. Stelling 34
20. Biberbunker Oostvoorne
21. Fort Penserdijk
22. Fort Noorddijk
23. Vesting Hellevoetsluis
24. Bunkercomplex de Punt

INHOUD

5.000 kilometer kustverdediging 4

Fietsroute Noordwijk (33 km) 10
Fietsroute Katwijk (35 km) 12
Fietsroute Den Haag (35 km) 14
Fietsroute Hoek van Holland (29 km) 16
Fietsroute Voorne (42 km) 18
Fietsroute Goeree (35 km) 22

Wandelroute Noordwijk (5 km) 24
Wandelroute Katwijk (8 km) 26
Wandelroute Wassenaar (9 km) 28
Wandelroute Scheveningen (7 km) 30
Wandelroute Kijkduin (8 km) 32
Wandelroute Staelduinse Bos (5 km) 34
Wandelroute Hoek van Holland (6 km) 36
Wandelroute Oostvoorne (8 km) 38
Wandelroute Voorne (6 / 12 km) 40
Wandelroute Goeree (13 km) 42

Meer ontdekken 44

Een Duitse militair poseert achter zijn luchtafweermitrailleur in de luchtdoelstelling 'Nordmole' in Hoek van Holland

5.000 KILOMETER KUSTVERDEDIGING

Duitse militair staat bovenop een Nederlandse bunker op wacht in de haven van Scheveningen

Vanaf 1939 werd een groot deel van Europa door het Duitse leger onder de voet gelopen. Jarenlange bezetting en onderdrukking volgde. De kustlijn van Noorwegen tot aan de Frans-Spaanse grens vormde de westgrens van het zogenaamde Derde Rijk van de Nazi's. Hier bestond na de zomer van 1940 nog één dreiging: het eiland Groot-Brittannië.

Hitler vreesde een geallieerde invasie op de bezette kust. Eind 1941 gaf hij daarom het bevel tot de bouw van de *Neue Westwall*, later de *Atlantikwall* genoemd. Het zou een 5.000 kilometer lange verdedigingslinie worden met tienduizenden bunkers, verspreid over de gehele kuststrook. De duinen en het strand werden tot *Sperrgebiet* verklaard (verboden gebied). In de daarop volgende jaren werkten tienduizenden mensen, vaak gedwongen, aan een van de grootste bouwoperaties van de 20e eeuw.

Landschappelijke diversiteit

Het Zuid-Hollandse kustlandschap is heel divers. De Duitsers werden geconfronteerd met stranden, duingebieden, dijken, rivieren, eilanden, havens en bebouwing aan zee. Landinwaarts lagen polders met een nauw vertakt water- en wegennet en diverse steden en dorpen. Hier moest de infrastructuur zoals bruggen, spoorwegen, watergemalen, vliegvelden en industrie worden beschermd vanwege hun militaire of economische waarde. Vooral Den

Haag als bestuurlijk centrum en de monding van de Nieuwe Waterweg als toegangspoort tot de havens van Rotterdam waren van vitaal belang. De geografie en het strategisch belang bepaalde uiteindelijk in welke mate en hoe een gebied met verdedigingswerken werd ingericht. Zo ontstond in Zuid-Holland een

heel gevarieerde opbouw van de *Atlantikwall*.

Monolieten

Duitse vestingbouwkundigen maakten diverse ontwerpen voor zogenoemde *Ständige Bunker* met een muur- en dakdikte van twee meter gewapend beton. Door het beton ononderbroken

Tijdens de bunkerbouw wordt cement uit een betonmolen naar beneden gedruwd om uit te harden in de houten bekisting

Geschutsbunker op de boulevard van Scheveningen

in de houten bekisting over het ijzervlechtwerk te gieten ontstond een betonnen monoliet die zonder al te veel schade bommen van 500 pond kon incasseren. De afkorting St. moest goed zichtbaar bij de ingang worden geschilderd, zodat Duitse soldaten wisten welk bouwwerk in hun stelling veilig was tijdens een bombardement of beschieting. Er waren tientallen gestandaardiseerde bomvrije types voor het veilig onderbrengen van manschappen, geschut, munitie, voorraden en

communicatieapparatuur. Ook waren er ontwerpen voor betonnen commandobunkers, keukens, hospitalen en opstellingen voor radars, enzovoorts. Het zijn de meest karakteristieke bouwwerken van de Atlantikwall.

Clustering

Sommige gestandaardiseerde bunkerontwerpen zijn wel honderden keren gebouwd en kun je in elk land langs de westkust van continentaal Europa aantreffen. De bomvrije

Een soldaat staat op wacht bovenop een manschappenbunker. Het is een zogenaamde St-bunker type 501 voor tien man

bunkers werden met bakstenen bouwwerken en veldversterkingen geclusterd in zelfstandige steunpunten (*Stützpunkten*). Elk steunpunt had een specifieke functie zoals een geschutsbatterij, radarcomplex, infanteriestelling of hoofdkwartier. Rondom een aantal dorpen, stad of haven werden de losse steunpunten samengevoegd tot één groot afgebakend verdedigingsgebied. Dit werd een *Stützpunktgruppe* genoemd, of *Verteidigungsbereich* en *Festung* als het heel belangrijk was. De steunpunten werden zowel aan de zee- als landzijde aangelegd zodat zo'n strategisch gebied geheel rondom was te verdedigen. Tussen deze versterkte gebieden lagen zwakker verdedigde kuststroken, de zogenaamde *Freie Küsten*.

Militair landschap

In verschillende steden en dorpen werden complete woonwijken gesloopt en de bevolking massaal geëvacueerd omwille van tankgrachten, bunkers en vrij schootsveld. Ook werden als verdedigingsmaatregel grote

landbouwgebieden onder water gezet of voorzien van duizenden mijnen. De stranden stonden vol met allerlei staketsels om een geallieerde landing te bemoeilijken. In natuurgebieden vonden gevechtsoefeningen plaats en er werd intensief gebouwd aan bunkercomplexen. Aan het eind van de oorlog was de Nederlandse kuststrook één groot militair landschap gedomineerd door tienduizenden betonnen en bakstenen bouwwerken en honderdduizenden kilometers aan prikkeldraad, loopgraven, veldversterkingen en allerlei soorten tankversperringen.

Strandversperringen moesten een geallieerde landing bemoeilijken

Mythisch historisch erfgoed

De *Atlantikwall* nam in de Duitse oorlogspropaganda mythische properties aan. Om de geallieerden angst in te boezemen en het moreel van de Duitse soldaten op te krikken wilde Hitler de suggestie wekken dat het een onneembare vesting was. Tijdens D-Day op 6 juni 1944 viel in Normandië echter het doek: de *Atlantikwall* was doorbroken door een immense invasiemacht. De Duitsers boden echter ook daarna nog felle tegenstand en het duurde nog een klein jaar voordat ook het westen van Nederland was bevrijd.

Na de bevrijding vormden de bunkers lelijke 'littekens' in een verminkt kustlandschap. De ongewilde Duitse erfenis werd waar mogelijk verwijderd of onder de grond weggewerkt. Vanwege de Deltawet zijn in de jaren 60 veel bunkers gesloopt omdat ze een zwakke schakel vormden in de zeewaterkerende duinreep. Ruim 75 jaar later zijn in de duinen en dijken van de provincie Zuid-Holland echter nog steeds restanten van de verdedigingslinie te zien. Inmiddels worden deze beschouwd als waardevol cultuurhistorisch erfgoed dat ons helpt te herinneren aan de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog.

COLOFON

Fietsknooppunten

De fietsroutes zijn gebaseerd op het fietsknooppuntensysteem. Je volgt de genummerde witgroene borden in de richting van de pijl van knooppunt naar knooppunt (afgekort tot KP). Bij elk knooppunt staat een informatiepaneel met een plattegrond van het gebied met alle knooppuntnummers. Om bij het oorlogserfgoed te komen, wijkt de Atlantikwall-route soms af van het fietsroutenetwerk. Volg dan de routebeschrijving. Zichtpunten en herdenkingsplekken op de route zijn niet in chronologische volgorde met de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Respect

Bunkers zijn vaak de biotoop van zeldzame planten- en diersoorten en staan in beschermd natuurgebied of op particuliere grond. Dit is verboden terrein voor onbevoegden blijf daarom op de openbare fiets- of wandelpaden.

Disclaimer

De fiets- en wandelroutes zijn met zorg samengesteld. Routes kunnen veranderen door wegwerkzaamheden of omlleidingen. De makers zijn niet aansprakelijk voor onjuistheden, onvolledigheid of schade.

Productie: Stichting Forten Nederland

Teksten: Jeroen Rijpsma en Nick Warmerdam

Vormgeving: Pien Grafisch Gezien

Fotografie: Annemieke van der Togt: pag. 34 | Arthur van Beveren: pag. 1, 13, 15, 21, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 38, 39, 40, 41, 44 | Bram Kap: pag. 19 | Ed Slagboom: pag. 12 | Fred Libochant: pag. 31 | Jaap Pameyer: pag. 42 (onder) | Jeroen Rijpsma: pag. 4, 6 (boven), 7, 8 (boven), 20 | Jorn Baars: pag. 36, 42 (boven), 43 | Joyce Huis: pag. 35 | Monumentenbezit: pag. 37 | Nationaal Archief/ Anefo: pag. 6 (onder) | Nederlandsglorie.nl: pag. 16 | Nick Warmerdam: pag. 11, 26 | Peter Pronk: pag. 14 | René Castelijin: pag. 22, 23 | Robin Visser: pag. 18 | Peter de Krom: pag. 3, 17 | Thierry Schut: pag. 32 | W. van Beelen/ Collectie Katwijk's Museum: pag. 8 (onder)

Kaarten: Gemaakt op basis van OpenStreetMap

Deze routegids is een product van de Erfgoedlijn Atlantikwall van de provincie Zuid-Holland en is uitgegeven door Stichting Forten Nederland. Het betreft een actualisatie van bestaande routes die eerder zijn uitgegeven door Erfgoedhuis Zuid-Holland en uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig. De routes zijn ook digitaal beschikbaar op de website bezoekatlantikwall.nl.

ERFGOEDHUIS
ZUID • HOLLAND

UITGEVERIJ
GEGARANDEERD
ONREGELMATIG

Deze fietsroute voert je langs duinen, bollenvelden en landgoederen in Noordwijk, Noordwijkerhout en Lisse en laat zien hoe diep de Tweede Wereldoorlog in dit landschap zijn sporen heeft nagelaten. Onderweg zie je monumenten, bunkers, loopgraven, versperringen en vormen van hergebruik van Atlantikwall-erfgoed.

Je start op het Vuurtorenplein in Noordwijk aan Zee, dat tijdens de oorlog direct aan het duin grensde. Niet ver hiervandaan lag de toegangspoort tot de Duitse Marine Seeziel-Batterie Noordwijk, een belangrijk onderdeel van de kustverdediging.

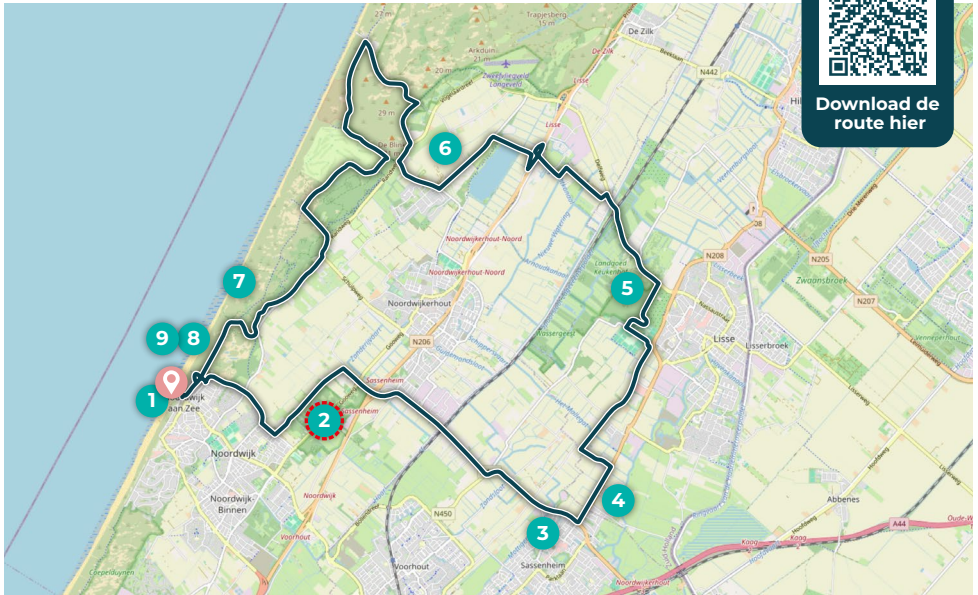
Al snel fiets je langs het duin naar de noordgrens van de Stützpunktgruppe Katwijk. Hier wisselen resten van Duitse steunpunten zich af met fraaie natuur en historische landgoederen. Zonder dat je het merkt, passeer je vervolgens de grens tussen twee verdedigingsgebieden en betreed je de zogenoemde 'open kust'. Zo noemden de Duitsers dit gebied vanwege de

lichtere verdediging, al blijkt onderweg dat het allesbehalve open was. De route voert verder naar het Keukenhofbos, waar een afvuurstelling voor V1-wapens werd aangelegd. Daarna fiets je langs uitgestrekte bollenvelden, een voormalig Nederlands hulpvliegveld en Duitse infanteriestellingen. In het duingebied dat volgt liggen verschillende oorlogssporen verscholen in het landschap.

Als afsluiting passeer je het Atlantikwall Museum Noordwijk en het Museum Engelandvaarders, beide meer dan een bezoek waard, voordat je terugkeert naar het startpunt.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Vuurtoeren Noordwijk Koningin
Wilhelmina Boulevard 34, Noordwijk

Bij het start-/eindpunt zijn
horecagelegenheden.
Betaald parkeren is mogelijk op
het Wantveld.

Wandeluitje

1 Bezienswaardigheden

1. Marine-Seeziel-Batterie Noordwijk
2. Nieuw Leeuwenhorst
3. Ruïne van Teylingen
4. Monument bommenwerper
5. V1-afvuurstelling
6. Hulpvliegveld
7. Aspergeversperring aan het Landfront
8. Atlantikwall Museum Noordwijk
9. Museum Engelandvaarders

Aspergeversperringen in de Noordduinen

Vleermuisbunker

Deze fietsroute voert je langs duinen, polders en boulevards en laat zien hoe natuur, landschap en oorlogserfoed in Katwijk, Wassenaar, Valkenburg en Noordwijk met elkaar verweven zijn. Je start op de boulevard van Katwijk aan Zee, die tijdens de Tweede Wereldoorlog vrijwel volledig werd gesloopt om plaats te maken voor de Atlantikwall. In de duinen fiets je langs resten van Duitse steunpunten, radarstellingen en de opvallende Soefitempel.

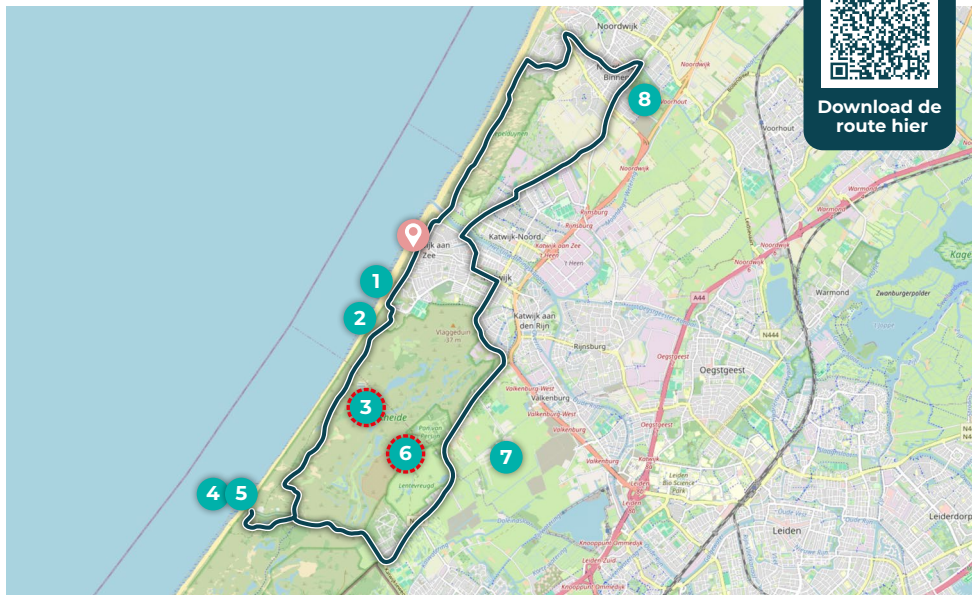
Zonder het te merken passeer je de voormalige grens van de Stützpunktgruppe Katwijk en krijg je de mogelijkheid een bijzondere wandeling te maken over een nog zichtbaar deel van de tankmuur van het zuidelijke Landfront. De route vervolgt richting de Wassenaarse Slag, waar een Duitse infanteriestelling lag en een monument herinnert aan hier gesneuvelde Franse commando's.

Via het villapark Rijksdorp en langs het binnenduin fiets je verder langs het voormalige vliegveld Valkenburg,

waar de sporen van de luchtoorlog en de Duitse uitbreiding nog altijd zichtbaar zijn. Dichtbij ligt het Panbos van Persijn met zijn tankversperringen en luchtafweerstelling. Vanaf hier gaat de route richting Noordwijk. Onderweg passeer je het voormalige hoofdkwartier van de Stützpunktgruppe Katwijk en het landgoed Offem, waar een belangrijk knooppunt in het Duitse militaire communicatienetwerk was. Via de duinen en de sluis over de Rijn keer je uiteindelijk terug naar het startpunt.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Boulevard Katwijk, bij de ondergrondse parkeergarage Boulevard Zeezijde.

Bij het start-/eindpunt, op de route en in het centrum zijn horecagelegenheden. Betaald parkeren is mogelijk in de parkeergarage (startpunt van de route).

1 Bezienswaardigheden

1. Engelandvaardersmonument
2. Radarcomplex
3. Tankmuur
4. Vleermuisbunker
5. Drama bij de Wassenaarse Slag
6. Tankmuur in het Panbos
7. Vliegvelde Valkenburg
8. Landgoed Offem

Wandeluitje

De tankmuur tussen Katwijk en Wassenaar

De gereconstrueerde koepel bij het gangenstelsel in Kijkduin

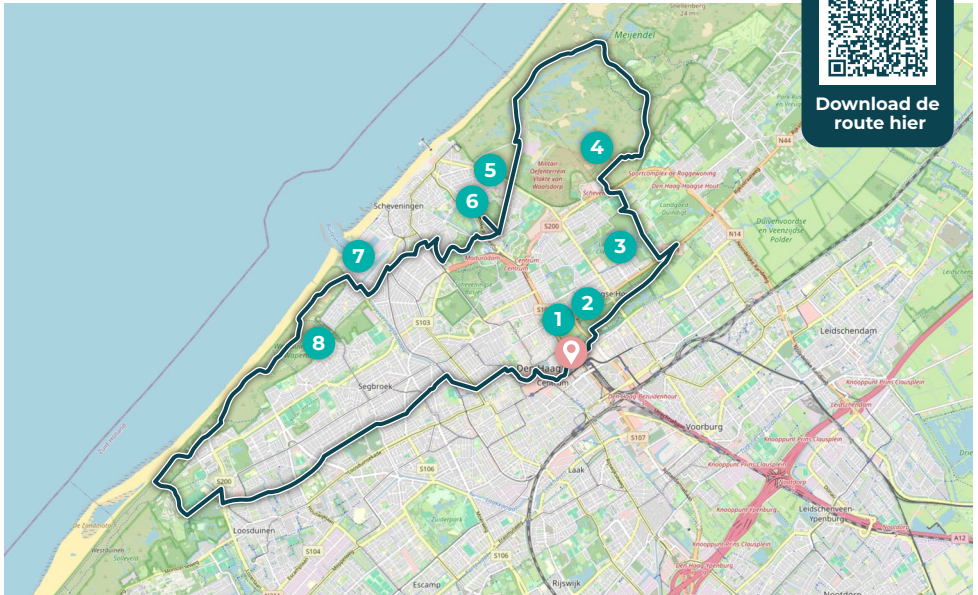
De hofstad werd door de Duitsers beschouwd als potentieel doelwit voor een geallieerde invasie. Behalve het bestuurscentrum van Nederland, was er ook een haven en goede infrastructuur richting het achterland. Daarom werden langs de zee- en landzijde talloze bunkercomplexen gebouwd die verbonden waren met versperringen, tankmuren en -grachten.

Een deel van de verdedigingslinie kwam dwars door de stad te liggen waardoor complete woonwijken werden gesloopt en bewoners geëvacueerd. De fietsroute volgt de contouren van de linie en komt op plekken waar nog oorlogssporen zichtbaar zijn of een bijzondere gebeurtenis plaatsvond. Je begint bij het Malieveld en volgt het tracé van de tankgracht via het Haagse Bos richting drie landgoederen. De oorlogsgeschiedenis is hier veelzijdig; van V2-lanceringen en voedseldroppings tot verbunkerd hoofdkwartier van rijkscommissaris Seyss-Inquart. Via de Waalsdopervlakte,

bekend van de hier gefusilleerde burgers en herdenkingen, gaat de route door duingebied richting zee om vervolgens weer in de stad te komen. Je passeert de beruchte gevangenis 'Oranjestad' en verschillende bunkercomplexen. In één ervan is een museum gevestigd. Vanaf de Scheveningse haven tot Kijkduin fiets je langs de kustlijn door een duingebied waar veel bunkers onder het zand liggen. Vanaf voormalig vliegveld Ockenburg, waar tijdens de meidagen hard is gevochten, fiets je terug via het Binnenhof en de destijds Joodse buurt. Hier herinneren monumenten aan een zwarte periode.

Download de
route hier

Startpunt / eindpunt

Den Haag Centraal Station.
Je kunt de Atlantikwall-fietsroute
desgewenst bij elk fietsknooppunt
beginnen.

Als je even zoekt zijn er
langs de route verschillende
horecagelegenheden te vinden.

1 Bezienswaardigheden

1. Malieveld
2. Haagse Bos
3. Landgoederen
4. Waalsdorpervlakte
5. Oranjehotel
6. Bunkerhoofdkwartier
7. Scheveningse haven
8. Westduinpark

De monumentale watertoren in Scheveningen

Fort 1881

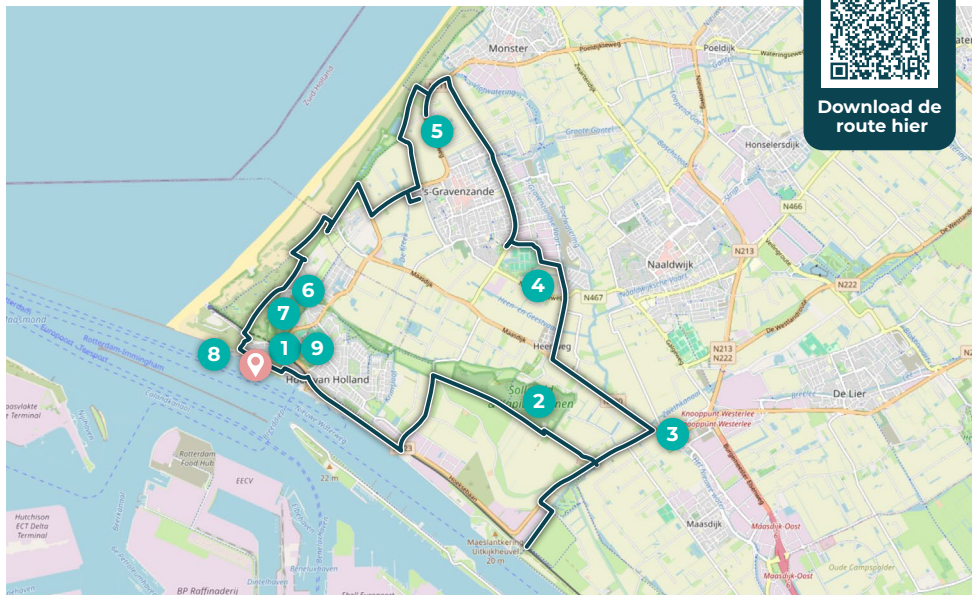
Deze fietsroute zit bomvol militaire historie. De monding van de Nieuwe Waterweg vormt de toegangspoort tot de havens van Rotterdam en was voor de Duitse oorlogsindustrie van groot belang. Al in de 19e eeuw bouwden de Nederlanders hier een imposant fort en in de Tweede Wereldoorlog transformeerden de Duitsers het hele gebied tot een zwaar versterkte Festung.

Op de noord- en zuidoever verzezen ruim duizend bunkers, de grootste concentratie Duitse bunkers in Nederland. Tegen een aanval door geallieerde luchtlandingstroepen vanuit het binnenland werd rond Hoek van Holland een metersdiepe dubbele tankgracht gegraven. Het gebied daarbinnen stond letterlijk vol met bunkercomplexen. De route volgt de contouren van het noordelijk deel van de Festung en begint aan de Koningin Emmaboulevard. Hier word je door een monument direct geconfronteerd met de dramatische gevolgen van oorlog. Via de Berghaven fiets je evenwijdig aan de Nieuwe Waterweg richting het

Staelduinse bos waar de Duitsers een enorm hoofdkwartier bouwden. Daarna volg je het tracé van de buitenste tankgracht waar op regelmatige afstanden militaire steunpunten waren gebouwd. De gracht is bijna geheel gedempt en veel bunkers zijn gesloopt. Je ziet hoe de resterende exemplaren zijn geïntegreerd in de naoorlogse woningbouw. Bij de duinen aangekomen, volg je de kustlijn richting de Strandboulevard. Het overgebleven oorlogserfgoed concentreert zich naarmate je meer afstand aflegt. Bij de pier zie je een hoge tankmuur en een kanonkazemat waarin het Atlantikwall museum is gevestigd.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Gratis parkeerterrein langs de Koningin Emmaboulevard in Hoek van Holland.

Er zijn verschillende horeca-gelegenheden op het strand of in het dorp Hoek van Holland.

Wandeluitje

1 Bezienswaardigheden

1. Monument kindertransporten
2. Hoofdkwartier
3. Oranjesluis
4. Tankgracht
5. Geschutsbunker
6. Observatiebunker
7. Kustbatterij
8. Atlantikwall museum
9. Fort 1881

Loopgraven vanuit de lucht gezien

Geschutsbunker met aangebouwde Tobruk op de wallen van Hellevoetsluis

De Atlantikwall fietsroute op Voorne is veelzijdig. Je fietst door een steeds veranderend landschap en komt verschillend militair erfgoed tegen. Niet alleen uit de Tweede Wereldoorlog, maar ook eeuwenoude vestingstadjes en verdedigingswerken met een bewogen historie.

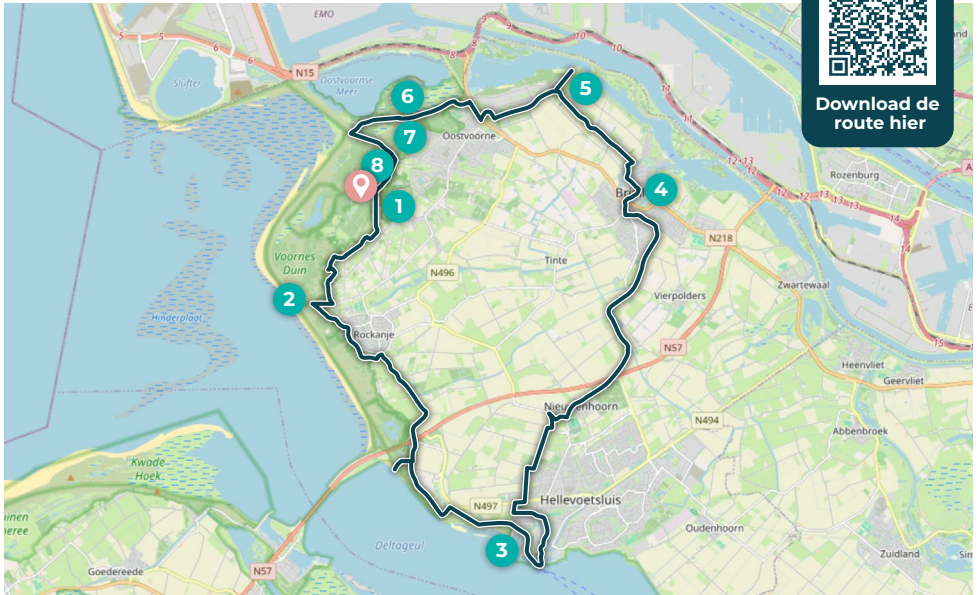
De route begint bij het bezoekerscentrum Tenellaplas van het Zuid-Hollands Landschap. Hier vlakbij lag tijdens de Tweede Wereldoorlog het Duitse hoofdkwartier van het eiland. Via een oude binnendijk fiets je naar het strand van Rockanje waar een monument staat voor inwoners die in 1944 zijn geëxecuteerd. Langs de duinstrook gaat de route verder richting de 17e-eeuwse maritieme vestingstad Hellevoetsluis. Onderweg passeer je enkele locaties met een markante oorlogsgeschiedenis. Op de vestingwallen van Hellevoetsluis bouwden de Duitsers een kanonkazemat en geschutsbedding.

Vanaf hier fiets je dwars over het eiland langs twee 19e-eeuwse forten

naar de grotendeels uit de 17e eeuw stammende vesting van Brielle. Ook hier liet de Duitse bezetter tijdens de oorlog zijn sporen na. Door de polder gaat het verder naar de oudste nog bestaande vuurtoren van Nederland, het Stenen Baak aan de Brielse Maas. Dichtbij plaatsten de Duitsers bovenop een bunker een radar. Vanaf hier is het nog een stukje richting de Boulevard van Oostvoorne met zicht op de wuivende rietvelden en in de verte de industrie van de Europoort. Tijdens de oorlog zag je hier alleen de zee. Tenslotte fiets je door beschermd natuurgebied, dwars door de voormalige Luftwaffe radarstelling Biber en infanteriesteunpunt Heesterhof, waarna je terug bent bij het startpunt.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Gratis parkeerterrein bezoekerscentrum Tenellaplas Zuid-Hollands Landschap, Duinstraat 12a, 3235 NK Rockanje.

Bij het start-/eindpunt, nabij de stranden en in de vestingsteden Hellevoetsluis en Brielle zijn horecagelegenheden.

1 Bezienswaardigheden

1. Bunkers hoofdkwartier
2. Monument geëxecuteerden
3. Vesting Hellevoetsluis
4. Vesting Brielle
5. Stenen Baak
6. De Boulevard
7. Radarstelling 'Biber'
8. Bunkercomplex 'Heesterhof'

Vesting Hellevoetsluis

Start bunkerwandeling de Punt

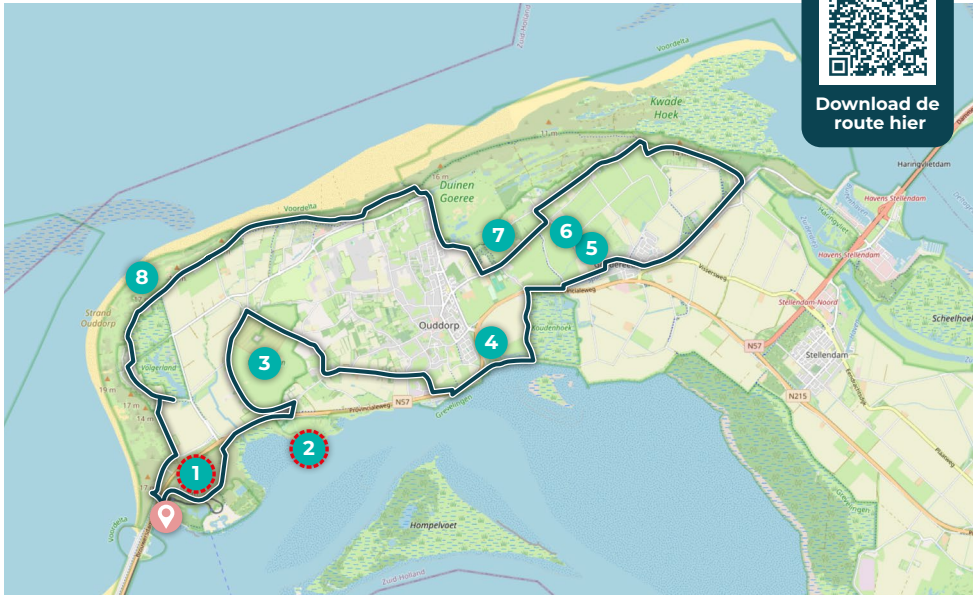
Op het destijds geïsoleerde eiland Goeree-Overflakkee waren geen belangrijke militaire doelen en vanwege het omringende water kon een aanval niet doorstoten naar het achterland. Daarom kreeg de Atlantikwall hier lage prioriteit en werden veel bunkers van bakstenen gebouwd in plaats van beton.

De Atlantikwall-fietsroute op Goeree is veelzijdig en voert door een afwisselend landschap met uiteenlopend oorlogserfgoed. Onderweg passeer je ook herdenkingspanelen voor gecrashte vliegtuigen en hun bemanning. De route begint op de zuidelijke punt van het eiland. Dichtbij ligt het hoogtepunt van de route; een prachtig bunkercomplex dat als openluchtmuseum op elk moment is te bezoeken. Je kunt hier starten of eindigen, maar weet dat het alleen lopend kan en er veel te zien is waardoor je een uur nodig hebt! Vervolgens fiets je naar een plek waar je weer een stuk moet lopen om bunkers in de dijk langs het

Grevelingenmeer te zien. Het lopen is daarna voorbij. De route gaat verder naar de binnenduinen waar een nepvliegveld lag om Britse piloten te misleiden. Via de haven van Ouddorp en een oude schans (verdedigingswerk van aarde) fiets je het historische stadje Goedereede in. Vanaf het gelijknamige haventje leidt de route langs verscholen bunkers in een agrarisch landschap naar een veldhospitaal. Met uitzicht op zee fiets je verder naar de vuurtoren op de westzijde van het eiland. De route gaat terug via een telefoonbunker, met de mogelijkheid voor een uitstapje naar het strand waar destijds honderden betonnen versperringen stonden.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Gratis parkeerterrein bij het RTM Trammuseum, G.C. Schellingerweg 2, Ouddorp

Je kunt de route desgewenst bij een fietsknooppunt op de route beginnen en de beschrijving vanaf daar oppakken.

Bij het start-/eindpunt, de strandpaviljoens en in het centrum van Goedereede is horeca.

Let op, buiten het toeristisch seizoen zijn de openingstijden beperkt.

1 Bezienswaardigheden

1. Bunkercomplex De Punt
2. Bunkerstelling Preekhilpolder
3. Schijnvliegveld
4. Schans
5. Goedereede
6. Schurvelingen met bunkers
7. Veldhospitaal
8. Vuurtoren

Wandeluitje

Manschappenbunker in de Preekhilpolder

Noordwijk lag binnen de Stützpunktgruppe Katwijk, een belangrijk onderdeel van de Duitse kustverdediging van Zuid-Holland. In de Noordduinen werden een kustbatterij, infanteriestellingen en versperringen aangelegd om zowel een aanval vanaf zee als vanuit het achterland tegen te houden.

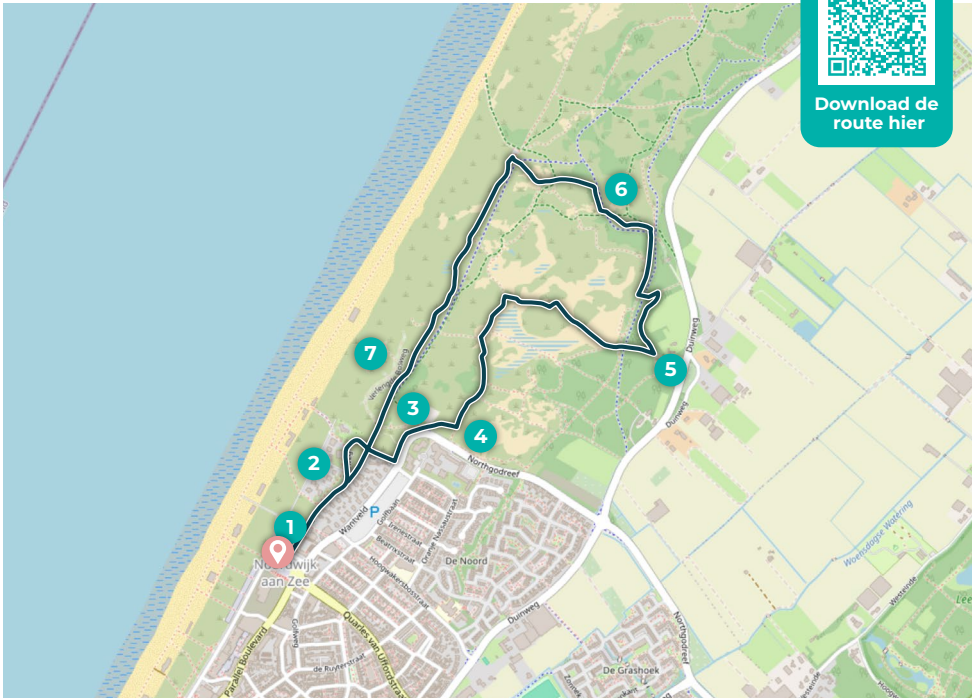
Vanaf de vuurtoren wandel je ongemerkt door de voormalige Marine-Seeziel-Batterie Noordwijk. Kustbatterijen als deze vormden de ruggengraat van de Duitse kustverdediging. Na 300 meter zie je van dit bunkerdorp de eerste bunker, waarin tegenwoordig Museum Engelandvaarders is gevestigd. Achter dit kolossale bouwwerk bevindt zich het hart van de kustbatterij: een netwerk van gangen dat munitiebunkers, de vuurleidingspost en geschutsbunkers met elkaar verbond. Het geheel was ontworpen om doelen op zee onder vuur te nemen.

De route voert daarna landinwaarts langs de achtergrens van de batterij.

In het landschap herken je bunkers, loopgraven en de restanten van de voormalige Noordwijkse golfclub. In de Noordduinen volg je het tracé van het noordelijke Landfront en wandel je door een afwisselend duingebied met stuifduinen, waterpartijen en bos. Onderweg zie je restanten van militaire steunpunten, loopgraven en versperringen die bedoeld waren om een aanval vanuit het achterland en in de flank op te vangen. Goed zichtbaar zijn de lange reeks funderingsblokken van aspergeversperringen, met in het beton achtergebleven afdrucken van Duits militair schoeisel. De route eindigt bij het Atlantikwall Museum Noordwijk, gevestigd in de voormalige Marine-Seeziel-Batterie Noordwijk.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Vuurtoren Noordwijk Koningin Wilhelmina Boulevard 34, Noordwijk
Bij het start-/eindpunt zijn horecagelegenheden.
Betaald parkeren is mogelijk op het Wantveld.

Bezienswaardigheden

1. Marine-Seeziel-Batterie Noordwijk
2. Museum Engelandvaarders
3. Loopgraven in het achterland
4. Noordwijkse Golfclub
5. Gangenstelsel
6. Aspergeversperringen
7. Atlantikwall Museum Noordwijk

Binnenzijde Atlantikwall Museum Noordwijk

De Katwijkse boulevard moest tijdens de Tweede Wereldoorlog nagenoeg volledig wijken voor de aanleg van de Atlantikwall. Hiervoor in de plaats verrezen een hoge tankmuur, bunkers en infanteriestellingen. Na de oorlog was Katwijk een van de eerste plaatsen met een goedgekeurd wederopbouwplan. Dit keer moesten de resten van de Atlantikwall langs de boulevard wijken voor woningen.

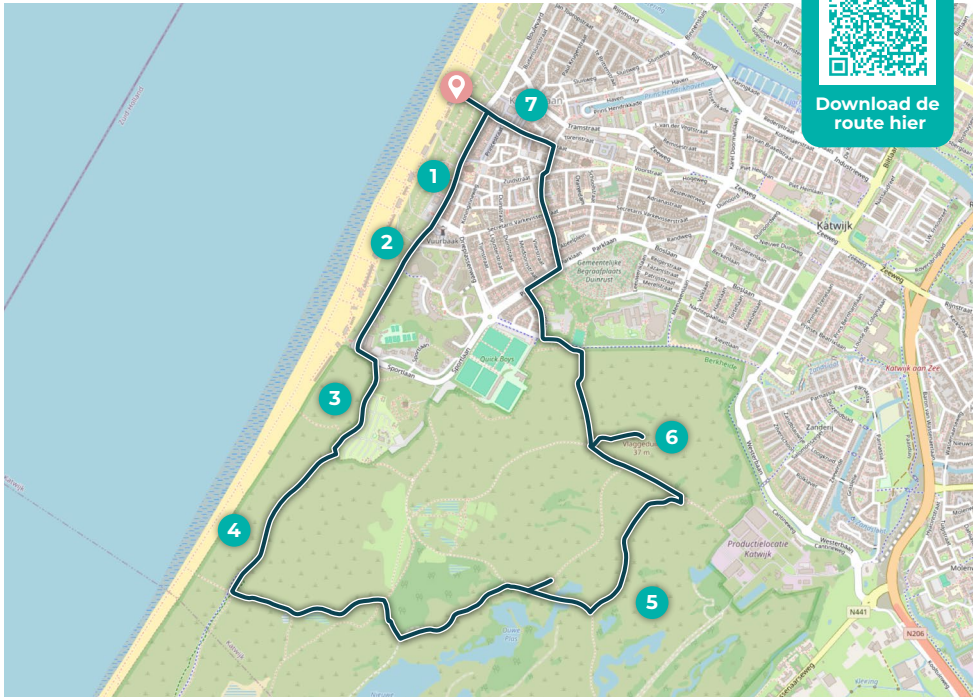
Op de boulevard wandel je langs de plek waar in de oorlog de tankmuur en verschillende verdedigingswerken lagen. Onder het huidige straatniveau bevinden zich nog altijd delen van deze muur en restanten van gesloopte bunkers. Bij het DUNAatelier zijn resten van voormalige versperringen zichtbaar gemaakt. Iets verder herinneren een monument en een laag gemetseld muurtje aan de Engelandvaarders die vanaf het strand hun gevaarlijke overtocht naar Engeland begonnen. Enkelen van hen gebruikten het tunneltje van het Zeehospitium dat hier nog altijd onder het zand aanwezig is.

De route gaat verder door het duin. Hier loop je langs restanten van een omvangrijk Duits marine-

radarcomplex, van waaruit met radar naar doelen op zee en in het luchtruim werd gezocht. Verderop verraden kunstmatige heuvels en stukken beton en baksteen de locaties van verschillende Duitse steunpunten, waaronder een kustbatterij van de landmacht. Door een afwisselend natuurgebied met infiltratieplassen, waar je naast bijzondere flora ook vele vogelsoorten kunt spotten, bereik je het Vlaggenduin. De hier gelegen observatiebunker vormt het meest markante punt in het landschap en biedt een weids uitzicht over het duin en dorp. Aan het einde van de route wandel je door Katwijk aan Zee, waar de overgang van vooroorlogse bebouwing naar wederopbouwarchitectuur duidelijk zichtbaar is.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Boulevard Katwijk, bij de ondergrondse parkeergarage Boulevard Zeezijde.

Bij het start-/eindpunt en in het centrum zijn horecagelegenheden. Betaald parkeren is mogelijk in de parkeergarage (startpunt van de route).

1 Bezienswaardigheden

1. Tankmuur, sloop en evacuatie
2. Een tunnel voor Engelandvaarders
3. Radarcomplex
4. Heereskustenbatterij
5. Luchtafweer
6. Observatiepost
7. Boulevard en wederopbouw

De boulevard van Katwijk in vogelvlucht

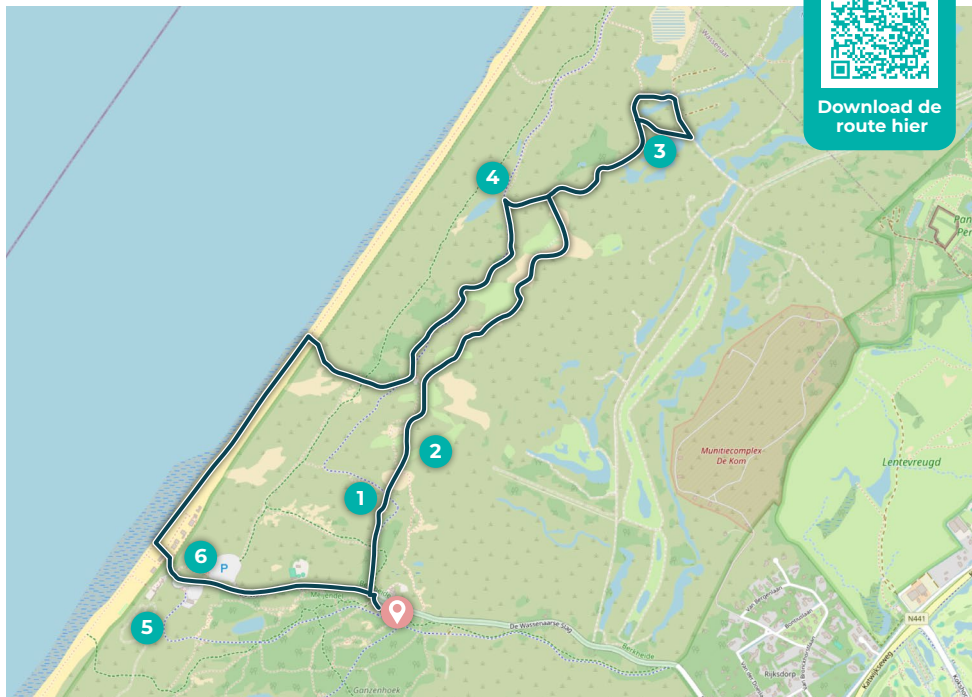
In de Wassenaarse duinen loop je door een deel van de Atlantikwall dat typerend is voor de zogenoemde Freie Küste. Veldversterkingen zoals loopgraven, enkele lichte bunkers en op vitale locaties grotere bunkercomplexen bepaalden hier het beeld. Bijzonder zijn vooral de drakentanden en de circa 1300 meter lange tankmuur met aangebouwde bunkers, die als een litteken door het duinlandschap snijdt.

Vanaf Hotel Duinoord wandel je door een reliëfrijk duingebied dat tijdens de oorlog tussen de zwaarder verdedigde Stützpunktgruppen Katwijk en Scheveningen lag. Voor een efficiënte verdediging maakten de Duitsers hier vooral gebruik van het landschap zelf, aangevuld met verdedigingscomplexen en versperringen. Op hogere duinen lagen steunpunten waarvan je de sporen nog gedeeltelijk kan herkennen. Vanaf de eerste infanteriestelling ga je verder door een hersteld duingebied met bijzondere flora en fauna, infiltratieplassen en voormalige duinakkers. Erfgoed en natuur komen hier letterlijk samen. Onderweg passeer je meerdere Widerstandsnester. Veel zie je hier echter niet van, omdat de

meeste verdedigingswerken onder zand of tussen begroeiing liggen. De lange tankmuur, onderdeel van het zuidelijke Landfront van de Stützpunktgruppe Katwijk, is echter niet te missen. Je kan over de muur lopen om een deel van het Landfront te verkennen en op zoek te gaan naar laars- en schoenafdrukken die de bezetter in het natte beton achterliet. Via strand en duin bereik je uiteindelijk de Wassenaarse Slag, waar een Duits infanteriesteunpunt met omvangrijk gangenstelsel is dat je kunt bezoeken. Hier ligt eveneens het monument ter nagedachtenis aan de Franse commando's die in februari 1944 tijdens een geheime verkenningsmissie omkwamen.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Hotel Duinoord, Wassenaarseslag 26, Wassenaar

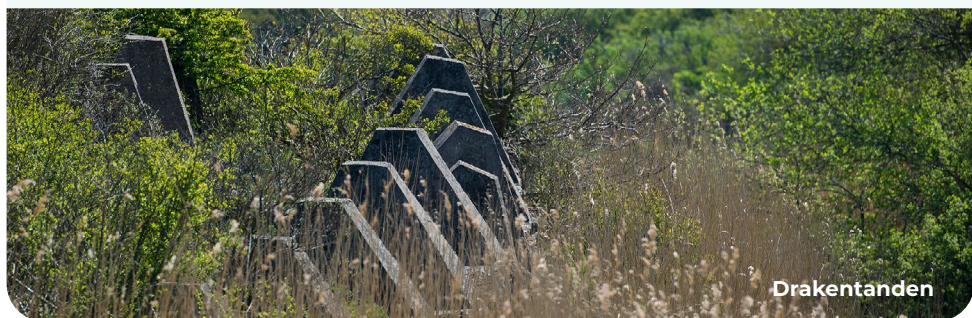
Parkeermogelijkheden bij Hotel Duinoord (startpunt van de route) of op de parkeerplaats direct aan de Wassenaarseslag.

Bij het start/eindpunt, aan het strand en bij de Wassenaarse-slag

zijn verschillende horecagelegenheden.

1 Bezienswaardigheden

1. Deckungsloch
2. Bijzonder natuurgebied
3. Tankmuur en drakentanden
4. Duinakkers
5. Vleermuisbunker
6. Omgekomen Franse commando's

Drakentanden

Bunker aan de Badhuisweg

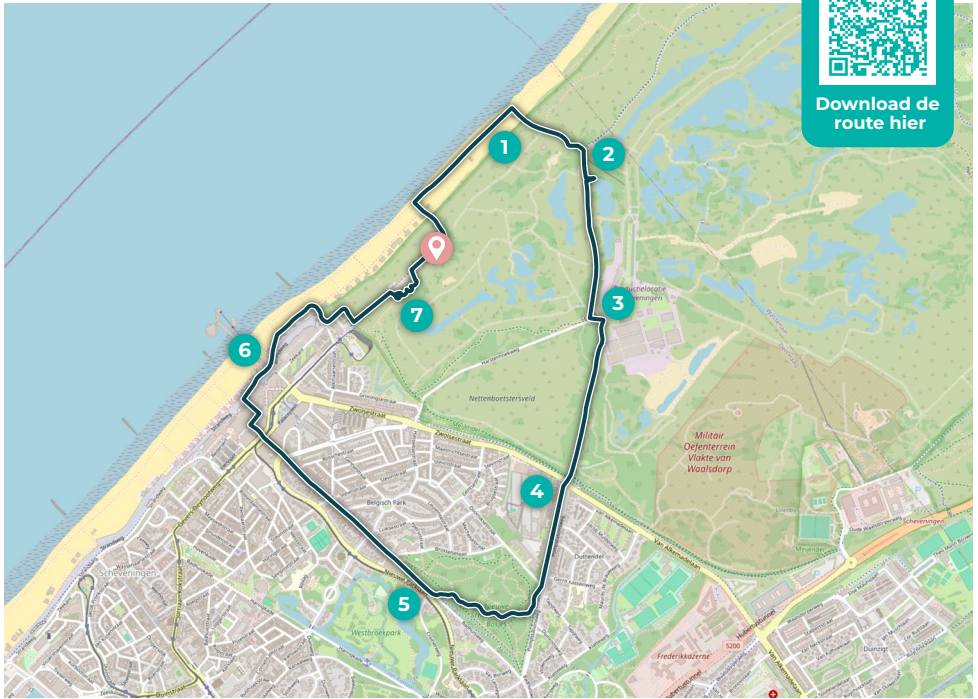
Deze wandelroute voert langs strand, duin en bos en toont hoe veelzijdig de Atlantikwall in Scheveningen was. Je volgt de sporen van kustverdediging, luchtafweer- en infanteriestellingen, maar ook plekken die herinneren aan verzet. Samen geven zij een goed beeld van Scheveningen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De route start aan de kust bij het Zwarte Pad, waar je over de restanten loopt van een marine-luchtafweerbatterij die later werd uitgebouwd tot een infanteriesteunpunt. Al lopend over het strand zie je al snel de zware betonnen bunkers opdoemen van de Marine-Seeziel-Batterie Scheveningen-Nord. De geschutsbunkers en vuurleidingspost liggen hier nog altijd op hun oorspronkelijke plek en geven een zeldzaam beeld van een kustbatterij. Je gaat via een houten trap landinwaarts, langs delen van een tankmuur en andere verdedigingswerken die een aanval vanuit het achterland moesten tegenhouden. Je komt vervolgens door een afwisselend natuurgebied en langs de nog altijd in gebruik zijnde

watertoren. Terug in de bebouwing bereik je de markante poort van de Scheveningse gevangenis. In de oorlog ook wel het Oranje Hotel genoemd. Hier zaten tussen de 25.000 en 30.000 mensen gevangen, onder wie veel verzetsstrijders. Ongeveer 250 van hen werden via een klein poortje aan de Van Alkemadelaan naar de Waalsdorpervlakte gebracht en daar gefusilleerd. Een deel van het complex is ingericht als museum. In het Scheveningse Bos wandel je verder langs de bunkers van een Duits hoofdkwartier. Een deel hiervan is in beheer bij het Atlantikwall Museum Den Haag en te bezoeken. De wandeling eindigt op de boulevard, waar sporen van oorlog en wederopbouw samenkomen.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Einde parkeerplaats Zwarte Pad bij Fietsparkeerplaats Noorderstrand 2, Den Haag

Betaald parkeren is mogelijk op parkeerplaats Zwarte Pad (bij Noorderstrand).

Bij het start/eindpunt, aan het strand en de boulevard en onderweg zijn verschillende horecagelegenheden.

1 Bezienswaardigheden

1. Marine-Seeziel-Batterie
Scheveningen-Nord
2. Tankmuur
3. Watertoren
4. Oranje Hotel
5. Duits hoofdkwartier als museum
6. Boulevard
7. Luchtwachttoren

Tankmuur gezien vanuit de lucht

Verstoven bunker nabij Kijkduin

Deze wandelroute loopt door het Westduin en voert langs zichtbaar en onzichtbaar erfgoed van de Atlantikwall. Bijzonder zijn de vele hoge duintoppen en uitzichtpunten, waarvandaan de stellingen en verdedigingswerken goed te zien zijn. In enkele gevallen sta je zelfs bovenop een bunker.

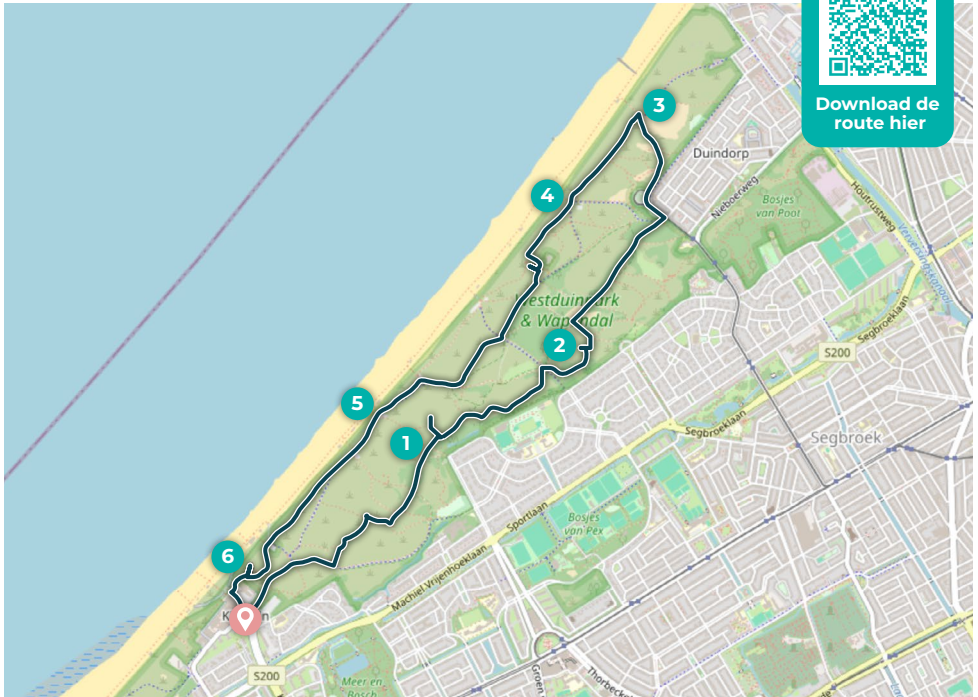
Vanaf het Deltaplein wandel je door een stuifduingebied naar het Vulkaanduin; een van de hoogste duintoppen in de omgeving. Onder dit duin ligt een grote radarbunker waarop tijdens de oorlog een Mammut-radar van de Duitse marine stond. Deze bunker vormde het hart van een groot bunkerdorp. De meeste bouwwerken liggen onder het zand, enkele zijn vrijgestoven en langs de route zichtbaar.

Kort hierna bereik je opnieuw een hoge duintop. Hier bevond zich een radarcomplex van de Duitse luchtmacht. Onder de grond liggen meerdere bunkers, waaronder de centraal en op het hoogste punt gelegen radarbunker. Kort hierna loop

je door de zware luchtafweerbatterij Westduinen Flak, waar 8,8 cm-kanonnen stonden opgesteld om doelen in de lucht, maar ook op zee te bestrijden. Onnatuurlijk ogende duinen en ondiepe verlagingen verraden nog altijd de locaties van bunkers en loopgraven. Vervolgens buig je af en loop je parallel aan de kust. Ongemerkt bereik je Marine-Seeziel-Batterie Westduin, een grote kustbatterij met ondergronds nog tientallen bunkers. Aan het einde van de route kom je bij een infanteriestelling met een circa 130 meter lang gangenstelsel. Dit complex maakt nu deel uit van Atlantikwall Museum Den Haag en is toegankelijk voor bezoekers.

Download de route hier

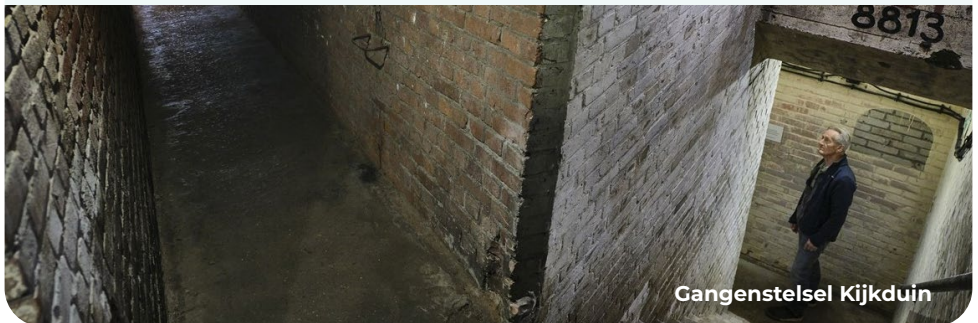
Startpunt / eindpunt

Deltaplein, Kijkduin (Den Haag), bij de ondergrondse fietsgarage. Verschillende parkeermogelijkheden op en rond het Deltaplein (startpunt van de route).

Bij het start/eindpunt, aan het strand en onderweg zijn verschillende horecagelegenheden.

1 Bezienswaardigheden

1. Marine radar-complex
2. Luftwaffe-radarpost Moritz
3. Westduinpark en Westduinen Flak
4. Marine Seeziel-Batterie Westduin
5. Bunkers in een stuifduin
6. Gangenstelsel

Gangenstelsel Kijkduin

Een van de ingangen van het Staelduinse Bos

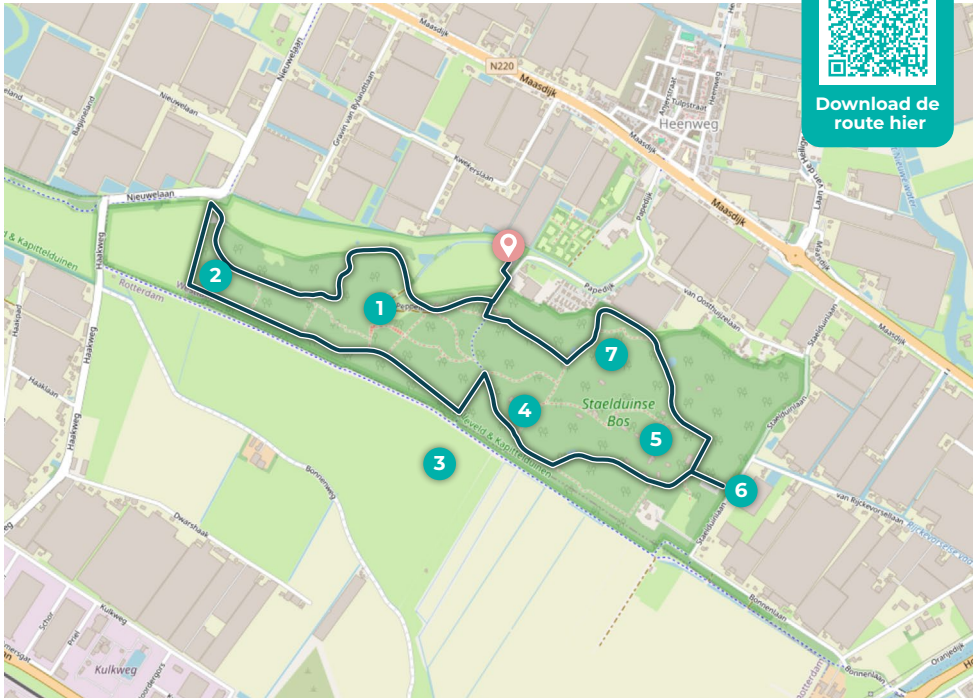
Deze wandelroute leidt door het Staelduinse Bos dat tijdens de oorlog een belangrijke rol speelde. In mei 1940 als slagveld, daarna als locatie van het Duitse hoofdkwartier van de Festung Hoek van Holland. Na de oorlog gebruikte de Koninklijke Marine het bunkercomplex als munitiedepot.

In de oostzijde van het Staelduinse Bos vestigde de Duitse bezetter het hoofdkwartier van de Festung. In een ringvorm werden zeventien grote betonnen bunkers gebouwd. Ze dienden voor het onderbrengen van manschappen en munitie, maar er was ook een grote commandobunker en een hospitaal. Daarnaast waren er bakstenen proviandbunkers, een wasgebouw en een grote aula voor vrijetijdsbesteding. De bouwwerken waren beschilderd met gekleurde camouflagepatronen en overdekt met grote netten. Na de oorlog nam de Koninklijke Marine de bunkers in gebruik als munitiedepot. Borden met opschrift 'Gevaar Radioactieve Stoffen' leidde tot het gerucht dat er kernkoppen waren opgeslagen. In de

jaren 80 werd het bos overgedragen aan het Zuid-Hollands Landschap. De ingangspoort met wachthuisje bij de parkeerplaats aan de Staelduinlaan herinnert nog aan de aanwezigheid van het Nederlandse leger. Enkele bouwwerken zijn afgebroken, maar de meeste zijn behouden en nu afgesloten, omdat ze deel uitmaken van een vleermuisreservaat. De beschermde zoogdiertjes overwinteren in het milde en vochtige bunkerklimaat en zijn gebaat bij rust. Je kunt vanaf de wandelpaden wel de buitenkant van de enorme met mos begroeide betonnen kolossen zien. In de winter het beste zonder blad aan de bomen, maar in de zomer is het juist mooi te zien hoe de bunkers volledig opgaan in de natuur.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Gratis parkeerterrein Staelduinse Bos, Oude Hooislag 2, 2691 NP 's-Gravenzande.

Let op, er zijn geen horecagelegenheden.

1 Bezienswaardigheden

1. Bezoekerscentrum d' Oude Koestal
2. Bunkers van een lichte veldbatterij
3. Bonnepolder
4. Remises voor Anti-tankkanonnen
5. Hoofdkwartier
6. Ingangspoort munitiedepot
7. Bomkrater

De bunkers gaan volledig op in de natuur

Atlantikwall Museum Hoek van Holland

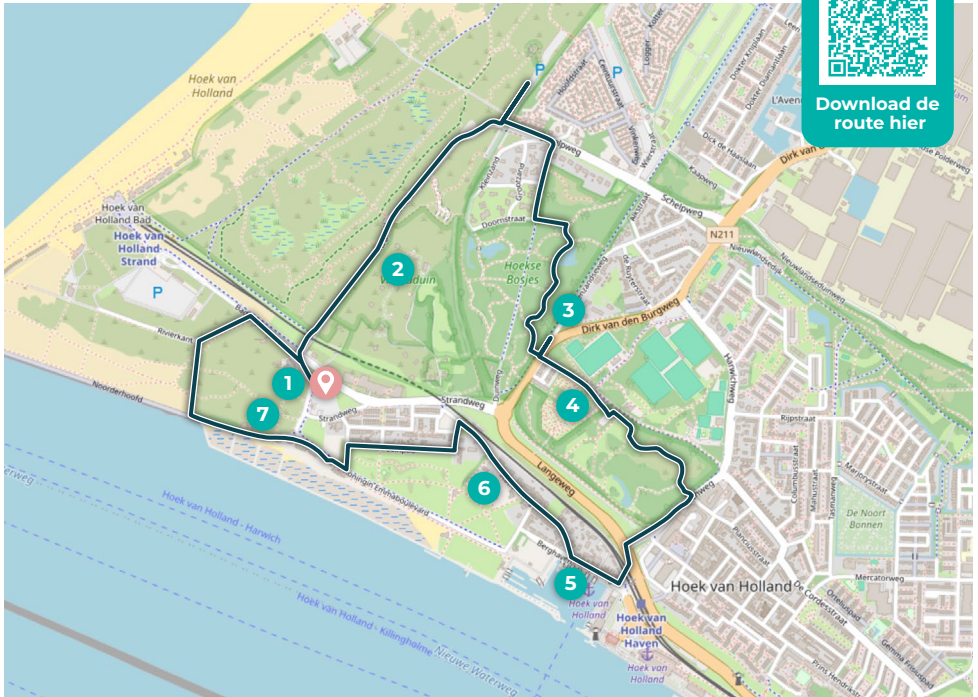
De grootste concentratie van Duitse bunkers in Nederland was gesitueerd in een gebied rond het dorp Hoek van Holland. Samen met elf andere plekken langs de West-Europese kust werd het op 19 januari 1944 door Hitler tot Festung verklaard.

De Festung Hoek van Holland sloot de monding van de Nieuwe Waterweg af en daarmee de toegang tot de belangrijke havenstad Rotterdam. Hier kwamen scheepskonvoeien vanuit Scandinavië binnen met onmisbaar ijzererts voor de Duitse oorlogsindustrie. Ook was het een thuisbasis voor de Duitse Kriegsmarine. Ter bescherming werden daarom tientallen bunkercomplexen gebouwd ten noorden en zuiden van de Nieuwe Waterweg. Na de oorlog zijn de zuidelijk gelegen complexen gesloopt vanwege de vergroting van het Rotterdamse havengebied. In en rond het dorp Hoek van Holland tref je echter nog volop tastbare herinneringen aan van de militaire geschiedenis. In willekeurige volgorde

een bloemlezing: de diversiteit van de Duitse vestingbouw wordt zichtbaar langs de Nieuwe Waterweg en de Strandboulevard. Je doorkruist een luchtafweerstelling en volgt het tracé van een tankmuur, ziet in een duinrug een kustbatterij liggen en verderop een radartoren. Het Nederlandse Fort 1881 gebruikten de Duitsers als bakkerij en hospitaal. Engelandvaarders vertrokken vanuit de naastgelegen Berghaven. Slechts enkele vooroorlogse woonhuizen herinneren aan het oude dorp dat door de Duitsers werd geruimd voor vrij schietveld. Ook kom je een vooroorlogse Nederlandse mitrailleurkazemat tegen en zie je een Amerikaanse troposcatter uit de Koude Oorlog.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Gratis parkeerterrein langs de Koningin Emmaboulevard in Hoek van Holland.

Er zijn verschillende horecagelegenheden op het strand, de boulevard of in het dorp Hoek van Holland.

1 **Bezienswaardigheden**

- 1.** iCOON kunstbunker
- 2.** Troposcatter/Vineta
- 3.** S-7 kazemat
- 4.** Oorlogsgraven
- 5.** Berghaven
- 6.** Fort 1881
- 7.** Atlantikwall Museum

Museum iCOON

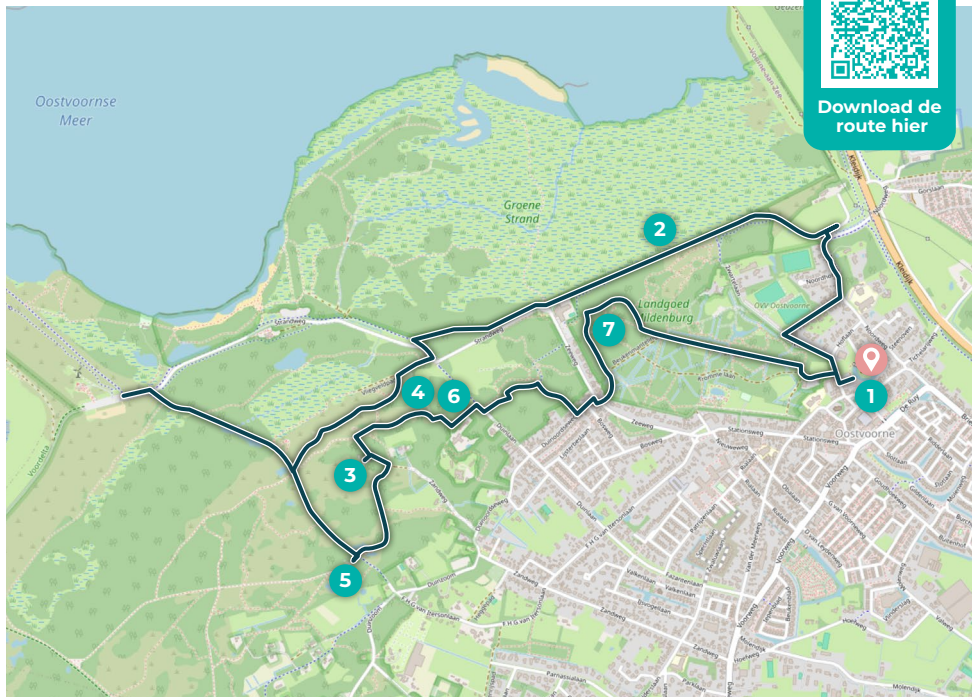
Vanaf de Boulevard van Oostvoorne overzie je wuivende rietvelden. Tijdens de oorlog had de zee hier nog vrij spel. Door de uitbreiding van het Rotterdamse havengebied en de aanleg van de Europoort ontstond echter een nieuw landschap en veranderde de oorspronkelijke ruimtelijke context van de bunkers van Oostvoorne ingrijpend.

Aan de duinzijde van de Boulevard passeer je plekken waar bunkerstellingen lagen. Vanaf daar konden de Duitsers het strand onder vuur nemen bij een geallieerde landing. De route buigt van de zeezijde af en voert je al snel dwars door de voormalige radarstelling Biber. Diverse radars speurden de lucht af naar nietsvermoedende geallieerde toestellen. Rondom de radars stonden tientallen bunkers voor het personeel, uitwerking van de binnenkomende gegevens, apparatuur en materiaal. Er is een museum gevestigd in de grote twee etages tellende commandobunker, waar Duitse jachtvliegtuigen naar geallieerde bommenwerpers werden geleid om het gevecht in de lucht aan te gaan.

Hierna kun je een uitstapje maken naar een uitzichtpunt waar je het strand kunt overzien, of je kunt direct doorlopen naar een voormalig compagniehoofdkwartier. Met bomen begroeide heuvels verraden hier de ligging van bunkers. In 1944 werd evangelist Leendert van der Meer hier twee dagen in een bunker opgesloten waarna enkele inwoners van Oostvoorne gedwongen moesten toekijken hoe hij door een vuurpeloton werd gefusilleerd. Als slotstuk van de wandeling doorkruis je het Mildenburgbos, een prachtig loofbos dat vroeger direct aan strand en duin grensde. Ook hier zijn nog enkele bunkers te zien voordat je terug bent bij het startpunt.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Gratis parkeerterrein Hofwei aan de Hoflaan 13, 3233 AN Oostvoorne.

Bij het start-/eindpunt en halverwege bij de Boulevard zijn horecagelegenheden.

1 Bezienswaardigheden

1. Jacoba van Beieren Burcht
2. Boulevard
3. Radarstelling 'Biber'
4. Vleermuisbunker
5. Bunkers 'Heesterhof'
6. Adcockbunker
7. Bunkers Mildenburgbos

Jacoba van Beieren Burcht

Geschuttsbunker Groene Punt

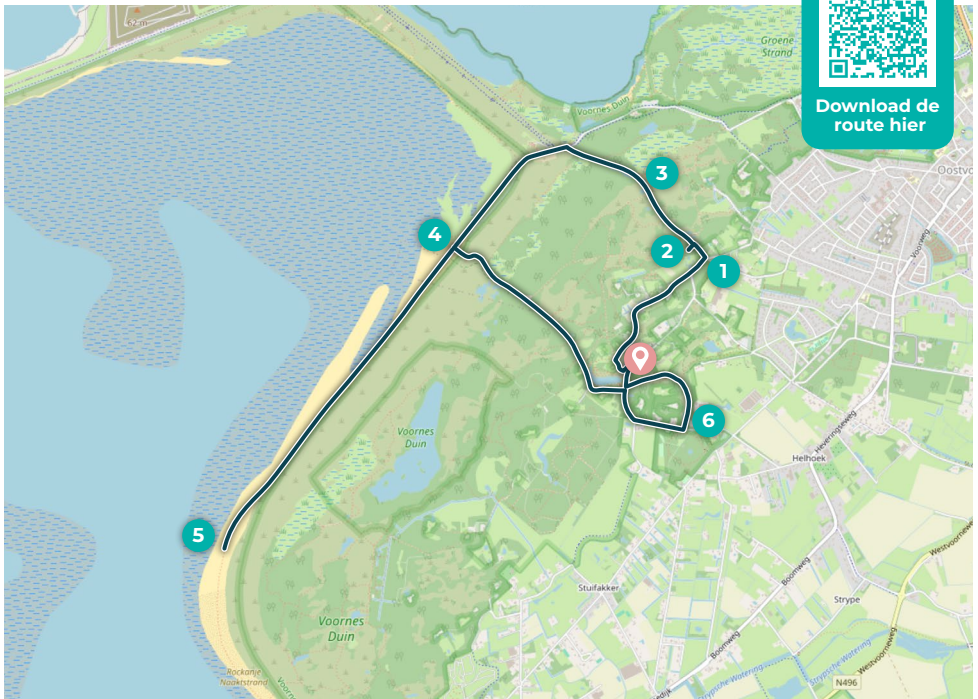
Stützpunktgruppe Voorne vormde de zuidelijke flank van de belangrijke Festung Hoek van Holland, de toegangspoort tot de havens van Rotterdam. In de duinen rond het eiland werden infanteriestellingen en geschuttsbatterijen gebouwd om een geallieerde aanval vanaf zee af te slaan.

Tijdens het grote bunkersloopprogramma in de jaren 60 verdwenen bijna alle bunkers langs het strand, op één na. Het is een flinke wandeling, maar je ziet dan wel de enige bunker in Nederland die zichtbaar in zee ligt. De wandeling voert eerst door een compagniehoofdkwartier waar bunkers als molshopen verborgen liggen onder de bomen. Daarna passeer je de enorme radarstelling Biber en loop je het strand op. Hier kun je kiezen om een heel stuk verder te lopen naar de 'Groene Punt', waar een geschuttsbunker in het zeewater ligt. Vooral bij eb is deze heel goed te zien.

Terug loop je door het uitgestrekte natuurgebied langs 'het Breede Water', waar veel aalscholvers leven. Je kunt ook de kortere route volgen, waarbij je eerder het Voornes Duin ingaat. In beide gevallen kom je aan het eind van de route langs het grootste hoofdkwartier op Voorne; die van de Duitse eilandcommandant en zijn staf. Op deze veilige locatie achter de duinen werd een landhuis gevorderd voor de officieren en verzezen op het naastgelegen terrein een tiental grote bunkers. Dit bunkercomplex is na de oorlog op verschillende manier hergebruikt en kent een bijzondere geschiedenis.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Gratis parkeerterrein
bezoekerscentrum Tenellaplas Zuid-
Hollands Landschap, Duinstraat 12a,
3235 NK Rockanje (gratis).

Bij het start-/eindpunt en het
uitkijkpunt over het strand zijn
horecagelegenheden.

Let op, buiten het toeristisch seizoen
zijn de openingstijden beperkt.

1 Bezienswaardigheden

1. Telefoonbunker
2. Bunkercomplex 'Heesterhof'
3. Geschutsbedding vliegveld
4. Uitzichtpunt strand
5. Groene bunkers
6. Hoofdkwartier

Bunkercomplex Windgatseweg

Bunkercomplex de Punt

Rond de Kop van Goeree liggen de Noordzee en het Grevelingenmeer. In de dijken en duinen bouwden de Duitsers in de oorlog een keten van stellingen om een geallieerde aanval vanaf het water af te slaan. Op slechts enkele plekken zijn hiervan nog overblijfselen te zien.

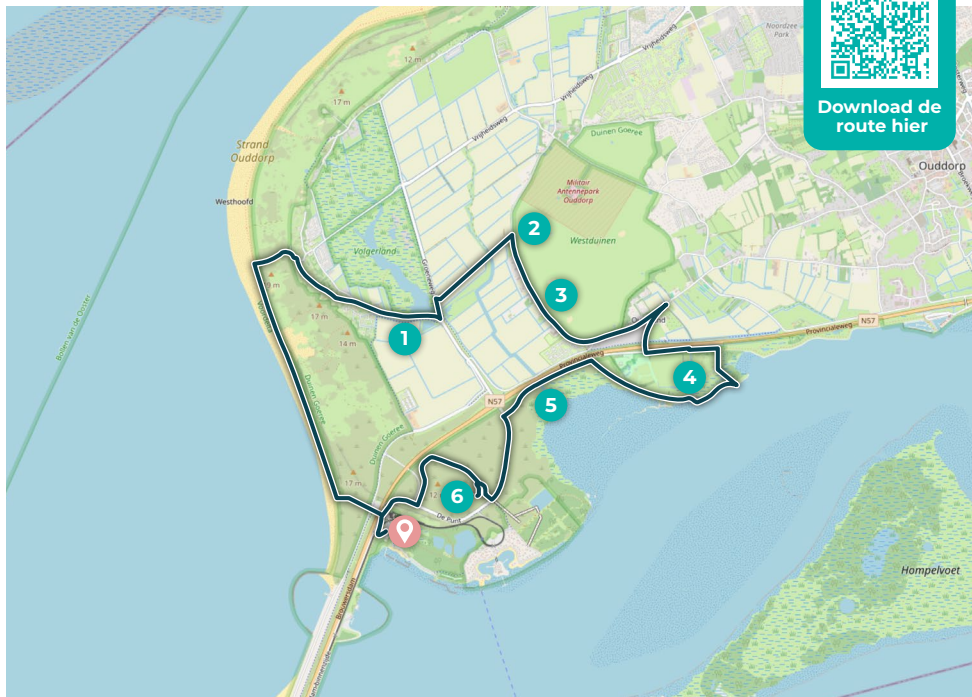
Via het strand, waar ooit honderden versperringen stonden, loop je met zicht op de vuurtoren de polder in, richting een nepliegveld om Britse piloten te misleiden. Hiermee leidde de Luftwaffe de aandacht af van het echte vliegveld bij Rotterdam Waalhaven.

Je loopt verder richting het Grevelingenmeer en ziet soms de betonnen palen van strandversperringen die na de oorlog zijn hergebruikt als afrastering. De Grevelingen stond in de oorlog in open verbinding met de zee en de oevers van deze voormalige zeearm waren daarom kwetsbaar voor geallieerde landingen. De Duitse stellingen langs de dijken aan de oostzijde van het eiland moesten dit verhinderen.

In de Preekhilpolder loop je langs een infanteriestelling waarvan alle bouwwerken in of tegen de dijk zijn gebouwd. Vlakbij stortte een Amerikaanse bommenwerper neer. Een herdenkingspaneel vertelt het verhaal van de acht bemanningsleden die een maand voor de bevrijding sneuvelde. De route eindigt bij een bijzonder bunkercomplex op een hoge duinrug dat destijds op een afgelegen kleine landtong lag. De Duitsers noemden de Atlantikwall eens 'Perlenschnur aus Stahlbeton', refererend naar de bunkerstellingen die als een aaneengeregen snoer langs de kuststrook lagen. Dit bunkercomplex is een mooi voorbeeld van een erfgoedparel die ons herinnert aan de Tweede Wereldoorlog.

Download de route hier

Startpunt / eindpunt

Gratis parkeerterrein bij het RTM Trammuseum, G.C. Schellingerweg 2, Ouddorp

Bij het start-/eindpunt en de strandpaviljoens is horeca.
Let op, buiten het toeristisch seizoen zijn de openingstijden beperkt.

1 Bezienswaardigheden

1. Telefoonbunker
2. Schijnvliegveld
3. Restanten van strandversperringen
4. Bunkerstelling Preekhilpolder
5. Paneel crashsite
6. Bunkercomplex De Punt

Infanteriestelling Preekhilpolder

MEER ONTDEKKEN

BUNKERDAG

Elk jaar is er één dag waarop langs de Nederlandse kust bijna alle bunkers en Atlantikwall-locaties tegelijkertijd open zijn, van Schiermonnikoog tot Zeeuws-Vlaanderen. Op deze landelijke dag kun je veel uiteenlopende bouwwerken zien zoals betonnen hoofdkwartieren, geschutsbunkers, hospitalen en radarposten. De verschillende bunkermusea vertellen elk op eigen wijze over de Duitse bezetting en de stelling waarvan ze onderdeel uitmaakten.

bunkerdag.nl

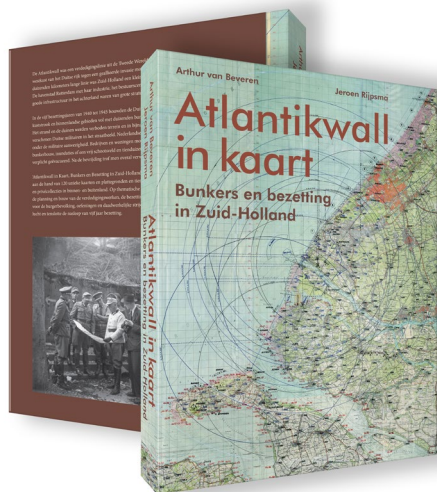

DUIK DIGITAAL DE GESCHIEDENIS IN

Een van de meest bijzondere bunkers in Nederland is nu voor iedereen toegankelijk - vanachter je eigen scherm. De imposante Seyss-Inquartbunker in Den Haag/Wassenaar is volledig in 3D gescand en digitaal ontsloten. Je loopt virtueel door een unieke locatie uit de Tweede Wereldoorlog en krijgt een ruimtelijk inzicht dat met foto's alleen niet mogelijk is. Met het vastleggen van deze historische bunker in een hoogwaardige 3D-scan blijft dit Atlantikwall-erfgoed duurzaam digitaal behouden én het kan ook nog eens breed gedeeld worden.

VERDIEPING

Zoek je nog meer informatie over Atlantikwall in Zuid-Holland? De meeste bunkermusea verkopen boeken over het militaire verdedigingserfgoed in hun omgeving. Misschien hebben ze ook 'Atlantikwall in kaart'. Dit dikke boek beschrijft de Atlantikwall in Zuid-Holland aan de hand van 120 unieke kaarten en plattegronden en tientallen foto's. Op thematische wijze behandelt het boek de planning en bouw van de verdedigingswerken, de bezettingsmacht, de gevolgen voor de burgerbevolking, oefeningen en strijd te land, ter zee en in de lucht.

ERFGOED EN NATUUR

Het Vinetaduin in Hoek van Holland is een beschermd natuurgebied dat onderdeel uitmaakt van het Nationaal Park Hollandse Duinen. Bovendien is het een rijksmonument vanwege uniek militair erfgoed uit vier verschillende tijdlagen. Alleen in mei en juni organiseert het Zuid-Hollands Landschap excursies door het natuurgebied en kun je de bunkers onder begeleiding van een gids bezoeken. De overige maanden is het gebied niet toegankelijk om de flora en fauna rust en veiligheid te bieden. De excursies worden aangekondigd in de agenda van het ZHL.

